

Gluhi in naglušni otroci

Dr. Zlatica Hribar

Preden spregovorim o gluhem in naglušnem otroku, naj samo osvežim nekaj že znanih dejstev o govoru in sluhu.

O govoru bi lahko rekli, da je izražanje misli s pomočjo znakov in kretenj. Tak govor v širšem pomenu besede najdemo seveda tudi pri višjih živalskih vrstah; divji petelin poje — gluhi in slepi za vso okolico — svojo ljubavno pesem; vodnik črede gamsov opozarja svoje varovance na bližajočo se nevarnost; pes žalostno zacvili, če mu stopiš na rep, laja, če se bliža neznanec, in prav pristrčno izraža veselje nad gospodarjevim povratkom.

Človeški govor se seveda od tega govora znatno razlikuje. Če se držimo gornje definicije, je razlika v razvoju misli. Skozi dolge veke se je moral človek boriti za to, da je ustvaril pogoje za izražanje najbolj enostavnih in najbolj materialnih misli.

Čim bolj se je večala kultura človeka, tem bolj se je množil slovar znakov in besed in tem manj materialen je bil njih pomen.

Razvijajoči se možganski centri so zbirali vtise iz področij vseh čutov, usmerjali so razvoj ušesa in grla za namene, ki mu sprva niso bili določeni.

- V našem govoru je poleg govornih organov najvažnejši sluh, vid ima le sekundaren pomen. Pri slepcu se govor razvije kasneje, pri glušču sploh nikoli.

Da dajemo danes zvoku prednost pred krettnjo, temu je verjetno vzrok dejstvo, da je sleherni kulturni napredek terjal več dela in so tako bile roke in oči vse bolj zaposlene. Primitivni narodi v Avstraliji še dandanes močno dopolnjuje govor s krettnjami. Za dojetje zvoka tudi ni potrebna razsvetljava, medtem ko nam postane krettnja v temi nerazumljiva. Poleg tega pa za govor porabimo najmanj energije. Ekonomičnost je torej priborila govornim besedi zmago nad krettnjami.

Brez zdravega sluha in vsaj kolikor toliko zdravih govornih organov ne more biti normalnega govornega. Vsebinsko pa trpi govor seveda z izpadom kateregakoli čutila: n. pr. s slepcem se ne moremo pogovarjati o barvah, ne o oblikah predmetov, ki so tako veliki, da jih ni mogoče otipati. Z izpadom enega čuta odpade mnogo konkretnih pojmov, ki so nujna podlaga za abstraktno mišljenje.

Kako dolga pot je od konkretnega do abstraktnega, nam še danes kažejo nekateri primitivni jeziki. Ti jeziki poznajo n. pr. ime za vsako vrsto drevesa, pojma drevo pa nimajo, dobro poznajo in imenujejo vsako ribo, ki plava po njihovih vodah, pojem ribe pa jim je neznan.

Toda čemu bi segali tako daleč? V razvoju govora pri normalnem otroku, v prvih 6 letih življenja, je zgoščen sto in stotisočletni zgodovinski razvoj človeškega govora.

Mimo tega poglavja ne moremo in ne smemo.

Najprej otrok reflektorno kriči.

Po drugem mesecu že razlikujemo izraze neugodja (lačen, žejen, moker) ali zahteve (jesti, piti, previjte me), ki se izražajo v kričanju, in izraz ugodja, ko dete gode kot mucka.

V 3. in 4. mesecu se pojavi blebetanje. Najprej to niti niso pravi zlogi: pff, gla, dla itd., toda čedalje bolj se jim približujejo in otrok posluša svoj lastni glas in se posnema. Prvič v življenju postane pozoren, zave se gibanja svojih govornih organov. Nato začne otrok uporabljati vedno iste oznake za iste ali slične želje. N. pr. mama in razširjene ročice pomeni, da si otrok želi v naročje. Potem samostalniki ne izražajo več samo želje, temveč enostavno označujejo določen predmet.

Spočetka sestoji govor samo iz samostalnikov, kmalu pa se jim pridružijo še pomožne besede; seveda stavek še ni popoln, n. pr. mama ne.

Nato se razvijejo že stavki, otrok sledi z zanimanjem opisu predmeta, ki ga ima pred sabo, toda pravljic še ne razume. Ko govori otrok sam s seboj, premleva vtise iz okolice.

Sedaj se začne otrok že izpraševati, toda ne čaka odgovora ali pa odgovarja na vprašanja sam.

Smotno spraševanje se pojavi šele v 6., 7. ali 8. letu. Tedaj se razvije tudi sposobnost pripovedovanja.

Ko začne duševno in telesno zdrav otrok hoditi v šolo, ima že precejšen, čeprav nekoliko neurejen besedni zaklad in neke primitivne gramatikalne pojme. Šola to znanje uredi in pogladi in pred nami stoji zrel človek.

Ves pomen govora nam stopa jasno pred oči šele, ko gledamo gluhega otroka. Tudi pri gluhem otroku se pojavi faza blebetanja in prav to zapelje starše, da gluhosti ne opazijo takoj. Toda blebetanje pri gluhem otroku ne vzdraži slušnega centra, zvok ne vzbudi njegove pozornosti in ker sam sebe ne sliši, se tudi ne posnema. Blebetanje počasi zamre in starši poročajo zdravniku: otrok je že govoril, potem je pa oglušel in pozabil še tisto malo, kar je znal.

Ker zvok gluhemu otroku ne pomeni ničesar, odpade cela vrsta signalov in impulzov, ki pospešujejo njegov razvoj. Tak malček seveda močno zaostane in tako mu često delamo krivico, ko ga obsodimo, da je duševno manj vreden. Tak otrok je navadno zelo miren; ne obrača se na klic, noben šum ga ne vznemirja, toda reagira na vsak mig, na najmanjšo izpremembo mimike in smotno vrši delo, ki zahteva predvsem dobro razvit vid in tip: sestavlja kocke, gradi hiše iz peska, posnema mater pri pomivanju posode, pranju itd.

Tak otrok ni kdo ve kaj družaben, ne zna biti prisrčen kot zdrav otrok. Zelo hitro se prestraši, saj lahko predvideva v življenju samo takšne situacije, ki jih je že sam izkusil, ne moremo mu prav ničesar z besedo pojasniti ali ga na kaj napraviti. V strahu kriči z nekontroliranim, često skoraj živalskim glasom, ki mu še bolj daje pečat manjvrednosti.

Od kod mirnost otroka, ki mu daje nekak videz lenobe? Svoj čas so učitelji gluhih otrok pojasnjevali to z okvarjeno vestibularno funkcijo, ki daje otrokovi hoji poseben pečat in je tudi vzrok njegovi nespretnosti pri fizikalnih vajah.

Delno je morda to res, toda kako si bomo pojasnili isti pojav pri otroku, ki ima vestibularno funkcijo ohranjeno?

Novejše psihološke raziskave sluha so pokazale, kako pomanjkljive in celo napačne so bile naše predstave o tem čutu.

Vse preveč smo vajeni primerjati izgubo sluha z izgubo vida. Da si izgubo vida laže predstavljamo, je naravno, saj si tako predstavo lahko izzovemo že s tem, da zapremo oči. Pri ušesih pa nimamo trepalnicam sličnih naprav in tudi če si zamašimo ušesa, nam to le neznatno zmanjša sluh (kvečjemu za 20 deci-

belov). To seveda je zelo daleč od resne naglušnosti, kaj šele od popolne gluhosti. Saj je zvok v tem primeru le oslavljen, ne pa popačen. Poleg tega so tudi fiziološke in psihološke preiskave pokazale, da izgube sluha in vida ne gre primerjati.

Ko so otologi opazili silne duševne alteracije pri oglušelih, so se poglobili v psihologijo sluha in so zvoke, ki jih slišimo, zaradi lažjega razumevanja ločili v tri skupine:

1. stopnja simbolov: človek sliši govor in vzpostavlja neposredni kontakt s sočlovekom;

2. stopnja signalov in opominov: brnenje motorja nas na cesti opozori, da se je treba ogniti motornemu vozilu, čeprav ga ne vidimo;

3. in končno še slušno ozadje: čeprav so naše misli pri knjigi, ki jo beremo, vendar podzavestno slišimo vse, kar se godi okoli nas: šelestenje listja v vetru, padanje dežnih kapelj, tiktakanje ure, škripanje vrat, korake miroidočih. Ti zvoki, ki sicer ne dosežajo možganske skorje, nas vendarle skupno z ravnotežnimi dražljaji vzdržujejo v budnem stanju tudi tedaj, ko nimamo ravno kake določene zaposlitve, in povzročajo nehotne menjave v muskulaturnem tonusu.

In čudno: prav izguba slušnega ozadja povzroča največje psihične depresije pri tistih, ki so slišali in so izgubili sluh.

Od rojstva ali od rane mladosti gluh otrok te depresije ne pozna, toda manjka mu impulza za gibanje, ki ga daje prav to slušno ozadje, manjka mu orientacija, saj zvoki naše okolice tudi znatno sodelujejo pri vzdrževanju ravnotežja.

Če nam uspe, da močno naglušnemu otroku sluh z operacijo znatno izboljšamo (n. pr. mikrotija z atrezijo zunanjega sluhovoda, malformacijo srednjega ušesa in normalno kokleo), se otrok iznenada znajde v neznanem svetu in reagira često za veliko prestrašenostjo. Šele počasi se navadi na novo stanje.

Sicer zdrav, gluh otrok ima normalno inteligenco, vendar kljub najskrbnejši vzgoji ne more nikoli doseči znanje in obzorje otroka z normalnim sluhom: nauči se govoriti, toda govor je vedno kolikor toliko agramatičen, slovar je vedno pomanjkljiv. Saj se otrok lahko nauči kvečjemu 1/10 obstoječih besed. Poleg tega se jezik stalno razvija in vključuje v besedni zaklad nove besede, gluh človek pa ne more slediti tempu razvoja in zaostaja. Vsebinsko je govor pomanjkljiv, ker je takemu otroku abstraktni svet odmaknjen. Tudi vzgoja je vedno usmerjena k metodam s praktičnimi konkretnimi demonstracijami: gluh otrok najlaže razume, kar vidi in tiplje.

Gluhega otroka seveda ne smemo zamenjati z afatikom. Ta ne obrača pažnje na zvok in ima slab spomin za besede in zvoke. Često se znajdejo taki otroci v gluhonemnicah, kjer jih imajo izpočetka za slaboumne. Ko pa se slednjič zavedo, da zvok ni brez pomena, tedaj napredujejo zelo hitro, začno govoriti in govore z normalnim naglasom; često končajo v šoli med normalnimi otroki.

Zato tudi usmerjajo gluhe otroke v praktične poklice in obrti. Akademska izobrazba jim ni dostopna. To velja seveda samo za tiste, ki so od rojstva gluhi.

Kje je meja med gluhim in naglušnim? Zavedati se moramo, da ga z normalnimi možgani ni človeka, ki bi bil popolnoma gluh. Nekje je gotovo ohranjen vsaj majhen slušni otoček. So frekvence, na katere otrok reagira, če so zelo glasne. Nizke frekvence pa bolnik vsaj čuti kot vibracijo, če jih že ne sliši. So otroci, ki slišijo samo 1 frekvenco, t. j. navadno okoli fr. 4000, so pa drugi, ki

imajo ohranjena večja frekvenčna območja. Vidimo torej, da — kakor povsod v medicini — tudi tu ni ostre meje med gluhim in naglušnim. Praktično pa velja: gluhi je za nas otrok, ki še v domači oskrbi ni naučil govoriti, ki ne posveča pažnje zvokom.

Naglušen otrok ima lahko zelo pomanjkljiv, celo nerazumljiv govor, vendar mu zvok nekaj pomeni. Njegov avdiogram kaže ohranjen, čeprav okrnjen sluh vsaj v govornih frekvencah.

Diagnoza gluhosti je še danes pri dojenčkih težka, diagnoza in določitev stopnje naglušnosti pa skoraj nemogoča.

Omenim naj le diagnostične metode, ki so dostopne praktičnemu zdravniku: čisto majhen dojenček reagira na močan zvok z avropalpebralnim refleksom, se pravi, da trenje z očmi. Čim bolj se otrok na znake privadi, čim bolj obrača nanje pažnjo, tem manj je izražen refleks, toda tem bolj se ob zvoku izpremeni izraz v obrazu. V široki vsakdanji praksi lahko za izvor zvoka uporabljamo tudi boben, piščalko, samokres na vžigalne kapice, zvonec, glasbene vilice itd.

Objektivna avdiometrija, ki sloni na pogojnih refleksih, je še precej nezanesljiva.

Kaj naj stori zdravnik, če ugotovi, da je dojenček gluhi?

Najprej mora poučiti mater, naj z otrokom čim več govori, naj vidno premika ustnice, naj govori glasno in naj ponavlja predvsem enostavne besede, ki jih artikuliramo spredaj: mama, papa, tata, dada itd., in naj jih ponavlja v taki zvezi, da bo otrok doumel njih pomen. Ko nastopi doba bebljanja, naj mati svoj napor podvoji. Tako bo otrok kljub gluhosti nekaj malega govoril, poznal bo pomen zvoka in besede, če le ni preveč naglušen. Najkasneje s 3 leti pa ga mora začeti vzgajati strokovnjak, učitelj za gluho mladino. Žal je pri nas to skoraj neizvedljivo, ko nimamo vrtcev za gluho mladino. Vendar pa imamo logopedične ambulante in tja napotimo mater z majhnim, gluhim otrokom.

Take otroke vzgajajo danes v zvočnih prostorih, kjer je močan odmev in kjer močni zvoki iz zvočnikov ustvarjajo nekako slušno ozadje tudi za gluhega otroka in ga tako vadijo poslušati. Če tega ne moremo, tedaj moramo otroku čimprej preskrbeti vsaj slušni aparat in z njim naj mati vadi z otrokom po več ur dnevno.

Ko doseže gluhi otrok starost do 6 let, naj ga da mati v zavod, najbolje samo čez dan, zvečer naj se otrok vrača v svoj domači krog.

Ko konča šolo, bo znal govoriti; če je nadarjen, bo govoril razločno in bo dobro odgledoval, se pravi z ustnic razbiral posamezne glasove. Vendar bo, če je otrok res gluhi, zvenel njegov govor monotono, nemelodično in bodo njegovi razgovori kljub velikemu besednemu zakladu brez vsega, kar ni nujno potrebno. Tako nam gluhi otrok sploh ne odgovori, recimo, na vprašanje: »Ali ni danes lep dan?«, ker se mu zdi to samo po sebi umevno in zato tudi vsaka beseda o tem odveč. Poleg tega gluhi otrok neprestano povzroča šume: drsa pri hoji, cmoka pri jedi itd., če ga na to prav posebej ne opozarjamo.

Nekoliko drugače je z naglušnim otrokom. Če so ostanki sluha precejšnji in v frekvencah, ki so za govor važne, tedaj starši dolgo ne opazijo defekta, saj otrok sliši in reagira na zvoke, vendar pa začne kasno govoriti, govori malo in pomanjkljivo. Starši in često zdravniki mislijo na zaostalost v razvoju in se tolažijo, da se bo govor razvil kasneje. Vse prepogosto pozabljamo, da naglušen otrok ne sliši le manj, temveč da to, kar dojema, sliši popačeno. Ker je govor defekten, je manjše tudi otrokovo obzorje.

Če je naglušnost omejena le na predele visokih tonov, je defekt lahko omejen na razne sigmatizme, t. j. na nepravilno izgovarjanje sičnikov in šumevcev.

Pri okvarah notranjega ušesa je okvarjeno predvsem dojetanje visokih tonov in prav teh je največ v frekvenčnem območju sičnikov.

Močno naglušen otrok potrebuje veliko pomoči od vzgojiteljev v prvih letih življenja, nato pa spada v posebno šolo za naglušne in nikakor ne med gluho mladino. Taka šola ima normalen učni program, le način podajanja je drugačen. Učenci morajo imeti slušne aparate. Naglušen otrok lahko konča gimnazijo in če je nadarjen, mu akademska pot ne bo zaprta.

Manj naglušen otrok spada v šolo skupaj z normalnimi otroki, opremljen pa mora biti s slušnim aparatom in imeti mora v šoli določene privilegije: sedi naj v prvi klopi, prekiné naj učitelja, če ni razumel, in prosi za ponovno razlago. dovoljeno naj mu bo, da gre k tabli in posluša od blizu. Doma naj mu pomagajo starši in še strokovni učitelj, ki ga uči odgledovanja in mu pomaga preko govornih motenj.

Čisto drugače je z otroki, ki so oglušeli, ko so se že povsem zavedali svojega sluha in so dobro govorili. Tak otrok zapade v depresijo. Občutek ima, da je vse okoli njega umrlo, in često tak otrok spočetka samo joka ali spi. Ker ne zna odgledovati, ne razume, če mu govoriš, vendar pa po pogledu in premikanju ustnic vidi, da so besede namenjene njemu, zato začne odvracati pogled in gledati stran. Tako duševno alteracijo često pripisujejo okvari možganske skorje, zlasti še, ker je oglušitev često posledica meningitisa, v resnici pa je največkrat le alteracija zaradi izgube sluha. Zdi se mu, da je ves svet okoli njega umrl, vendar mu vid govori nasprotno: ljudje še vedno gestikulirajo, ustnice se premikajo. Ker si tega nasprotja ne zna razložiti, rajši poveša pogled in se zapira sam vase. Nedružaben postane, cmerav, boječ, neprilagodljiv. Spočetka še izraža svoje želje v besedah in stavkih, potem pa začne pozabljati in kmalu ne zna več govoriti.

V takem primeru je važno, da s takojšnjimi vajami ohranimo vsaj tisto sposobnost govora, ki jo še ima. Če zna otrok že pisati, je delo veliko lažje.

Preskrbeti moramo tudi, da bo otrok imel družbo, da ne zapade v samotarstvo.

Če je otrok postal naglušen potem, ko je že govoril, je ogromna razlika med njim in tistim, ki ima že od rojstva isto stopnjo naglušnosti. Kasno oglušeli otrok je na normalni stopnji razvoja, svojega pomanjkljaja se docela zaveda in ga skuša, če je inteligen ten, nadomestiti z drugimi čuti. Če damo takemu otroku slušni aparat, bo takoj razumel govor v tolikšni meri, kolikor mu pač dopušča ostanek sluha, in bo popravil napake v izgovorjavi, ki so se morda po boleznih že pojavile. Od rojstva naglušni pa si z aparatom spočetka ne bo nič pomagal, ker ne bo vedel kaj početi s tako alteriranimi zvoki, ki jih prvič sliši.

Vendar pa je slušni aparat potreben vsakemu naglušnemu otroku, in sicer čimprej. S slušnim aparatom bomo ojačili tiste centre, za katere je otrokovo uho sploh dovzetno. Opozorili ga bomo na centre in ga nanje navadili že v dobi, ki je odločilna za kasnejšo možgansko aktivnost.

Če se bo dete navadilo uporabljati tisto malo sluha, kar ga ima, že v prvih letih življenja, ne bo nikoli gluhonemo. Kadar pa nam bo uspelo opremiti vsakega 2-letnega naglušnega s slušnim aparatom in pritegniti k vzgoji teh otrok vse starše, bomo izraz gluhonem iz našega slovarja lahko črtali, gluhonemnice pa spremenili v šole za naglušne.